

Rerum Naturalium Fragmenta No. 29

<i>Szemere L.</i> : Az „Őszi vonulási adatok”-hoz	3
<i>Szemere L.</i> : Az uráli bagolyról. <i>Syrnium uralense</i> Pall.	7
<i>Szemere L.</i> : Megerősítések	10
<i>Szemere L.</i> : Sitty, be a tarisznyába	11

Budapest
1912

Az „Őszi vonulási adatok”-hoz.

Írta: szemerei Szemere László.

Lapunk [Zoológiai Lapok] 1907. december 15-iki számában a sok érdekes cikk között különösen feltűnt előttem dr. Dorning Henrik úr cikke az őszi vonulási adatokról. Bár nagyban érdekel az uráli bagoly kérdése is – főleg azért, mert magam is lőttem már egyet, s ennek a táplálkozási viszonyairól is megtudtam egyet-mást – ezúttal a fent jelzett cikkhez óhajtok szólni, utóbbiról legközelebb, hacsak nem leszek vele alkalmatlan. *(Szívesen látjuk. Szerk.)*

Sárospatakon (Zemplén-megye) figyeltem meg úgy a tavaszi érkezését, mint az őszi vonulását egynéhány fajnak, köztük a füsti fecskét is.

Ezúttal tehát az elvonulás és az avval kapcsolatos dolgok érdekelnek bennünket. A helybeli füsti fecskék tömeges elvonulása szeptember 5-, 6-, 7-én történt, átvonulókat szórványosan egészen október 24-ig láttam majd minden nap, október 24-én ismét nagyobb vonuló csapatot, azután már egyeseket sem láttam. (+ 8° Celsius volt 24-én reggel.)

Egybevetve ez adatot cikkíró úr szeptember 28-ára szóló adatával, megállapítható, hogy a füsti fecskék távozása Sárospatakról késői volt. Szeptember elején itt igen zordon idők jártak, s miután szeptember 5-, 6-, 7-én elvonult a tömeg, azt kezdtem hinni, hogy hamar »bezárul« a vonulás.

De nem ez történt. Az idő megjuhászodott, s többször is láttam, hogy a füsti fecskecsapatok abnormis irányban (délről északra)

vonultak vissza szeptember második felében. Egész októberen át kitartott az enyhe időjárás (Patakon), azért mentek el az utolsók olyan későn.

Nem akarok messze menő következtetéseket vonni a budapesti és sárospataki távozási adatok összehasonlításából, de tekintetbe véve a két pont magasságbeli különbségét is, azt vagyok kénytelen feltételezni, hogy a füsti fecskék elköltözése meglehetősen rendetlenül megy végbe, ugyanis hamar kimaradnak onnan, ahol az idő nem kedvez, míg előnyös feltételek mellett sokáig kitartanak egy-egy helyen.

Még közeli helyek, vidékek között is nagy különbség lehet, így Szüts Béla úrtól – ki a M.O.K.-nak már régi megfigyelője – megtudtam, hogy Tavarnáról (Zemplén megye közepe táján) a füsti fecskék szeptember 26-án, a molnár fecskék meg már szeptember 15-én mentek el.

Kétségtelenül fontos volna a vonulási adatok szétválasztása oly értelemben, mint ahogyan az a tavaszi érkezésnél már történik is. Könnyű tavasszal megállapítani, hogy mikor jelentkezik az első fecske, mely házunk táját sietve elhagyja, mikor jön a fészkéhez az odavaló »illetőségű«.

Az őszi költözködést így kettéválasztani igen nehéz, s a megfigyelők nem is igen szokták; feltüntetik a költözködést és elvonulást napról-napra, tekintet nélkül a madár »illetőségére«.

Pedig az a kérdés, hogy valamely hely madarai onnét mikor távoznak, az aviphaenológiában éppen olyan fontos, mint az átvonulók regisztrálása. Például Sárospatakra nézve a szept. 5-,

6-, 7-ike után észlelt fecskék csak átvonulók voltak, északibb vidék edzettebb fiai.

Kíváncsi tehát, hogy a mely fajnál csak lehet, különböztessük meg a helybelieket az átvonulóktól.

E téren megjegyzett madarakkal is érdemes volna kísérletezni, például összefogdosni nyáron egy pár fecskét, s mindnek következetesen egyik leghosszabb tollát, teszem a bal villáját kihúzni, nem igen árt neki ennyi megcsönkítés. (Ilyenféle kísérletekkel nagyban foglalkozik a rositteni madármegfigyelő állomás.)

Mindnyájunk megfigyelése egy-egy tégl a »madárköltözködés-probléma« hatalmas épületében, az épület jó kezekben van. Jelenleg (és úgy tudom már több éve) Schenk Jakab úr állítja össze az Aquilában a megfigyelők gyűjtötte vonulási adatokat.

* * *

A molnárfecske elvonulása ugyanolyan lefolyású volt, mint a füsti fecskéé (Sárospatakon), azok is szeptember 5-, 6-, 7-én gyülekeztek; utoljára, szintén csapatosan, október 24-én láttam.

Visszavonulókat ezeknél nem észleltem. Szeptember 5-, 6-, 7-én a főiskola szélről védett udvarán 700-800-an is háltak; hatodikán egy, hetedikén három darabot hoztak hozzám, döglötten lelték őket a főiskola udvarán.

Más fajokat is megfigyeltem, így a *Phylloscopus acredulát* (csili-csal füzike), *Motacilla albát* (fehér vagy barázda billegető), *Sylvia curruát* (kis poszáta) stb., ezeknél már csak az átvonu-

lók eltűnését jegyeztem fel, a fent kifejtett »illetőségi megkülönböztetést«, mint kezdő megfigyelő, meg sem kíséreltem. Ezek elvonulási adatait e helyen szükségtelennek tartom felsorolni, minthogy már beterjesztettem őket a Magyar Ornithologiai Központba.

(Zoológiai lapok – 10. (1908) 1–2., p. 16-17)

Az uráli bagolyról.

Syrnium uralense Pall.

Írta: Szemerei Szemere László

A Magyar Ornithologiai Központ folyóiratának legújabb kötete érdekesen tárgyalja az uráli bagoly „inváziót”. Schenk Jakab dolgozta fel az eddigi adatokat, s a kb. 400 adat eloszlásából arra, a már Chernel István (Magyarország madarai, második könyv, 447. lap) által is feltételezett következtetésre jut, hogy nem idegen invázióval állunk szemben, hanem hogy közönségesebb volt ezelőtt is, sem mint gondolták.

És hogy az elmúlt éven jóval többet észleltek, (1906. júniustól 1907. júniusig 190 darabot!) azt az abnormis hideg időnek tulajdonítja, mely a fészkelő helyektől sokáig távol tartotta e baglyokat.

Tényleg nem kételkedhetünk e feltevés igazságában, a megfigyelők megsaporodtak, aztán meg azt is feltehetjük, hogy amit ezelőtt lőttek, nem került mind nyilvánosságra. (Pl. a sárospataki kollégium gyűjteményében is van egy, Máramaros megyében 1896/7-ben elejtett példány.)

Daczára annak, hogy az uráli bagoly majdnem buhu nagyságú, bizonyára sokan macskabagolynak (*Syrnium aluco* L.) nézték és nem törődtek vele.

Azonban, ha ez a bagolyfaj jobban elterjedne, ajánlatos volna minden hivatásos vadásznak megismernie ezt az „éjjeli héját”, mert őkelme nem egészen ártatlan madár, mint unokaöccse, a

macskabagoly. Valószínű, hogy „vadász-bagolynak” is beválna.

Az Aquilában olvashatni, hogy fácánt, foglyot, apró madarakat, sőt bagolymaradékokat is leltek a felboncoltak gyomrában, az egereken kívül.

Az általam 1907. március 25-én, Lasztoméron elejtett példány vetési varjúkkal és házi galambbal táplálkozott a kertünkben. Kertünket vagy 12 pár varjú fészektelepéül szemelte ki, azonban családi közkívánatra lövöldöztem őket, mert sok lármával és még több piszok előidézésével sürögtek-forogtak.

A meglőtteket a helyszínen hagytam, s eleinte fel sem tűnt nagyon, hogy azokat szétszedve, jórészt elköltve leltem meg másnap.

Mikor már így a harmadikat koncolta fel valami, kezdtem széjjel nézni a havon, nyomok után. Azonban semmi nyom a havon! Tehát madár táplálkozik a varjúkból, mégpedig bagoly, mert nappal héját, vagy más nappali ragadozót nem észleltem abban az időben a házunk táján.

Sejtelmem hamarosan valóra vált, ugyanaz nap rábukkantunk kertünk egyik almafáján, alig két méter magasan mélyen aludt, nem volt nehéz a mindig nálam levő pisztolyommal leterítenem.

Uráli bagolynak elég kicsiny, hím példány volt, 57 cm hosszú (ebből a farkra 30 cm esik), 1 kiló súlyú. Hálótanyája körül az ökrendékeit is meggleltem, melyekben varjú és galambcsont volt, és ezen madarak tollait szanaszét a földön és a fák alsó ágain fennakadva is leltem.

Elejtése után kitett varjútetemek már érintetlen maradtak, tehát ő ette meg őket és bizonyára ő végzett a megsebzettekkel is.

Az uráli bagoly elterjedése tehát nem volna hasznára az apróvad-állománynak, e feltevést hatalmas, egészben héjaszerű alkotása bizonyára indokoltta teszi.

(Zoológiai lapok – 10. (1908) 3., p. 30)

Megerősítések.

Írta: szemerei Szemere László.

Lapunk valamelyik karácsony előtti számában egy, a buhuról szóló közleményben az áll, hogy a bagoly sok vizet iszik és fürdeni is szeret. Az irodalomban gyakran előfordul az az állítás, hogy a buhu nem iszik vizet, a mi talán előfordulhatott olyan egyedeknél, melyek mindig egészen friss, talán el sem vérzett állatokat kaptak. Mint hogy ezt egyes megfigyelők állították – az imént feltételezett esetet, no meg a szabadban élő buhukat kivéve az általánosítás alól, – pusztán annyit állítok, hogy az én buhum sok vizet iszik és fürdeni is szeret.

* * *

Szintén a buhuról. Szüts Béla úr: «Barátság vagy gyávaság?» című közlésében említi, hogy az ő buhuja, bár éhes volt, a hozzábocsájtott vetési varjút egyáltalán nem bántotta.

Az én esetem hasonlatos ehhez, csak hogy nálam a hamvas varjú szerepelt, melyet megszárnnyalt állapotban 1907 október 13-án bedobtam a buhu ketrecébe, a hol másnap ép állapotban találtam, sőt a két madár egy rúdon ült. Minthogy a bagoly már négy napja nem kapott semmit, megöltem a varjút, mire Fülöp (szűkebb körben elterjedt neve buhumnak) azonnal a táplálkozáshoz látott. A halálra ítélt s a ketrecben le- s felkergetett varjú többször egyenesen Fülöp őméltósága fejére ugrott s ilyenkor félbeszakítva az üldözést, talán egynegyed percre is ott ült.

(*Zoológiai lapok*: 10. (1908), 7., p. 74)

Sitty, be a tarisznyába

Írta: szemerei Szemere László.

Tiszteletes Csutora Samu szájából vettem a címnek is felhasznált szavakat. Nem tartozott ő azon papok közé, kik hosszú szárú pipával a szájukban sütkéreznek a méhesük előtt, s a tajtékpipa érése, szép nagy szakálluk növesztése éltük kimagaslóbb végcéljai; nem, nem henyélt Samu soha, ő vadászni szeretett.

Kis parókiájától, kertje végétől kezdődött már az erdőség, mely egészen a faluig nyúlt itt, s így a kert csücskéből leste papunk a nyulat, rókát, akkor, a mikor annak az ideje érkezett. Szívesen ment azonban ő máskor is vadászni, de a nyugodt lesvadászatot mindig fő lébe helyezte más vadászati módnak.

»Mifenének járjak; törjem ezeken az istenverte sziklákon magamat utánuk, mikor megejtem a módját, hogy a vadak jönnek hozzám», szokta mondogatni, vagy «könnyű az ilyen legényembernek, ki isten és ember előtt csak önmagáért felel, de ha én a nyakam szegem, mi lesz két kis fiamból, hová lesz az asszony«. No azért a lankásabb dombocskák a foglyocskák után szívesen elsétált Samu, s ha aztán nagy ménkű 12-es fegyverével megesett, hogy egyet-egyet meg is lőtt, diadalmosollyal dugta feneketlen nagy tarisznyájába, s ha más is volt vele, mindig: »sitty, be a tarisznyába« szavakkal kísért a műveletet. Állítják többen, hogy e kifejezést annyira megszokta, hogy mondja már akkor is ha csak egymaga van.

Ne kísérjük azonban Csutora Samut ki a mezőre, az erdőbe, ő most a hosszú téli est unalmait nem is vadászattal tölti. Vadász-

cimborái, a jegyző, tanító s két földbirtokos rendes vacsora után összejöveleiket tartották, ezúttal Samunál, most ő szolgáltatta fel a jó gondúzó italt, a 902-es után megkóstolták az ideit is s a finom tepertős pogácsa jó borkorcsolya volt.

»János szolgám, Jancsikám, heh-he, cseréld csak ki ezeket az üres üvegeket!« szakítja félbe Samu a politizálást. Az állandóan résen álló hű szolga pillanat alatt teljesíti a parancsot, s e mozzanat, meg a beosont friss levegő elsimították a felmerült politikai nézeteltéréseket, s legott átcsaptak a vadászat jégvirágos mezejére.

»No Samukám, hogy szuperál az új golyós puskád? « kérdi a jegyző.

»A mózer? Mesésen lő az! Már vagy két hete lesz, hogy megjött, persze te nem voltál itthon, s úgy látom még nem is tudod, hogy már két nyulat, egy őzet és egy irtó nagy sast is lőttem vele. Te tanítóm tudod? «

»Bizony lő, milyent ittunk rá.«

»Csakugyan? « kérdi a jegyző.

»Abbizony. Megjósoltam én, hogy itten, hol az őzikék kissé óvatosak és vadak, egy pontos golyós puskával biztosan lövök és a golyót jól tudom irányítani, hisz katona vol...«

(Hirtelen viasszívta a szót, restelli még kiejteni is a katona szót, mert az esett meg teológus korában vele, hogy kérvényét elfelejtette beadni; bezupálták, s így Samu »véletlenül« volt katona.)

»Na de aztán feszt egy katona voltam ám, nem olyan, mint te Bandi, hiába vihogsz úgy mint egy fakutya.« A fiúk nevettek, de leintette őket a jegyző.

»Beszéld el hát Samukám, hol lőtted az őzet, mi módon, mikor, hát a sast? «

»A múlt kedden volt, egy nap lőttem mindet. «

»Lehetetlen!«

»Lehetetlen!«

»Úgy van.«

»Tényleg együtt láttam csütörtökön mind a négy vadat, « erősíti meg a tanító.

»Ne anakronizálj tanítóm, szerdán láttad, hisz másnap ittuk az áldomást, tudod«.

»Hm. «

»Hétfőn kipróbáltam a mőzert, már a tizedik stáhmontelgesossal a centrumba lőttem... «

»És az első 9, meg 10-től a 20-ikig«

»Ejnye, ejnye tanítóm, beh akadékoskodol, ne szólj te ahhoz, amihez nem értesz, tölts a poharakba«

A jegyző és a földbirtokosok leintették a tanítót, koccintottak, ittak, mire Samu folytatta:

»Kedden kora reggel befogattam Jancsikámmal, pompásan ment a szán, tervbe vettem, hogy a Sikló-úton megkerülöm a Molyvákot, onnan a Viszoki lábához hajtatok, mondok az irtásokon majd csak kinn kapunk egy őzikét. Mondanom sem kell, hogy remek mózeremet és a tarisznyámat sem hagytam otthon«.

»Dicső tarisznya!« Szólt a tanító, de rosszul jár, ha rögtön a bortöltéshez nem lát, ezzel jóvátette zavaró közbeszólását, a társaság koccintott és ivott, kiitták fenékig a nedűt, mire Samu folytatta:

»Jól felöltöztetett az asszony, no de fel is fért a botos is, hiszen tudjátok, hogy az a hét volt eddig a tél legzordabb napja... «

»Sok vad meg is fagyott akkor, « felejtkezik el magáról ismét a tanító.

»Ne piszkálj tanítóm, ne zavard a mestert, tölts inkább, megint üresek a poharak... elég az hozzá, hogy a két csikó gyorsan a határba repített minket, már a Molyvák elején fel-feltűnt a fák tetején imitt-amott egy-egy nagy ménkű sas, tehát a nyulak is itt lesznek mondok, biztosan azok után ókumlálnak... «

»Csak ölyvek lehettek azok« véli a fiatal földbirtokos, Mezey.

»Ejnye öcsém, hiszen annyira ismerem a sast, hogy még deákul is tudom a nevét: Halitusz motacillának hívják, mert olykor halat is fog!«

Bámulta a társaság Samu végtelen nagy madárismeretét, csak Mezey mosolygott s csendesen megjegyzi:

»S te ezt így tudod, Sámuel bátyám?«

«Az innenső Molyvaoldalban meg is pillantottam egy tapsifülest, alig látszott ki a vacokból... intek Jánosomnak és kissé közelebb hajt, majd már miután úgy 90 lépésnyire voltam tőle, kiszállottam a szánból, s fegyverem csövét a szánkóra támasztva niderstellungból remek lövésemmel kifordítottam a vackából... juj de nagy hideg is volt, majd lefagyott a kezem, míg céloztam, fő hogy eltaláltam: sitty be a tarisznyába!

... Gyerünk tovább. Alig megyünk azonban kétszáz lépést, hát látom, hogy egy másik nyúl kiemelkedik vackából s szerte figyel, majd gyorsan visszalapul. Ez az út mellett volt, hát könnyen beloptuk közelre. Odagyújtok neki, hát csak kiszalad a vacokból... i i i nyes a csorvasz áldóját; hát eltoltam! Kísértem szemeimmel míg láthattam, a falu felé szaladt... tovább mentünk. Irtó hideg volt, alig tudtam újfent felmelengetni a kezeimet... A sasok közül kettő három mindég látható volt, de messze, pedig most lőttem volna rájuk az új puskával, máskor békén hagyom őket, hadd örvendezzenek ők is a létnek.»

»Azt, nyüstöt, rossz a húsa, hát sajnálod tőle a patront, aztán meg azt be is kéne lopni« véli a tanító és töltött a poharakba. Jót ittak és Samu nem reagált e közbeszólásra, ő csak szötte-fonta tovább elbeszélésének a fonalát:

»Közel jártunk már a Viszokihoz, itt-ott a háta megett jártunk majd, de mindenütt csend honolt az Úrnak e nyitott templomá-

ban, abban a remek völgyben... Gyerünk tovább, tovább, tovább.«

Itt úgy kívánta a szónoklat a gesztust, hogy a feltartott kéz lehanyatoljon; meg is tette azt a szavalási tűzbe jött Samu keze, lehanyatolt az egészen a pohárig, melyet a kéz – már felsőbb biztatás nélkül is, mintegy reflexe – megragadott, mire a többi kezek is hasonlóképen cselekedtek.

Ittak röviden.

«... tó-ó-o-vább hajtott Jancsi szolgám, egyetlen Jancsikám... mi az, még ébren vagy, jó, hogy jössz, cseréld ki az üres üvegeket.»

»János hallja« szolt a tanító, »jobb is lesz, ha egy darabig nem örködik. «

«Csend-csend, most jön az őz, s haltot vezényelek Jancsinak... A Viszoki északi irtásából kivágtat egy gyönyörű, ritka, remek, szép kiváló nagy állat, eleinte nekünk tartott, hanem daczára a csendnek, a melyben voltunk, észrevett, s a víz vigye el, kezd oldalt elfelé futni, mint a nyíl... Nem mégy el szó nélkül heh-he, tudom én, hogy miként kell a lófende figurára lőni ... láttam, hogy egy hancsiknak tart, nosza Samu célozz a hancsikra gestrikkeneszkórral s a vad a halálba rohan... Praszk! Féler! az őz előtt sivített el az ádáz golyóbis, mire meghökölt, megzavarodott, s megállott. Hát csak nagy előny egy ilyen repetéros puska, a második lövéssel eltreffelttem az őzet. Még a lábát se rázta, mósztó' ott maradt, pég borzasztó nagy volt a távolság, elképzelhetitek azon körülményből, hogy míg oda mentem csonttá dermedt az irtó hidegben... Sitty be a tarisznyába... »

»No mit vihogsz Bandi, lettél volna csak te is ottan, te sem vitéd volna a kezedben, brrr az a hideg állapot. «

»Erre áldomást ittunk, hanem az irtó hidegben nem tudtam a kulacsom srófját visszasrófolni, no Jancsikám, ezt a sors már így akarja, hogy fenéig kiigyuk... meg is tettem, s a szerencsés nap örömére meghoztam azt az áldozatot, hogy legkedvesebb kulacsomat a földhöz vágtam, így la...!«

A kedves kulacs és a tükör, melyhez az ezúttal vágódott, tényleg szertetört. (Nem tudhatni, hogy az első földhöz vágása nem-e csak ánzág; vagy a hóba esvén épen maradott??)

»Samu ne féktelenkedj, a kulacs a tied, de a tükör...!?«.

»Tanítom, tanítóm, tán te azt vagy merész hinni, hogy én be vagyok rúgva, hát a fényességit a vaksi szemednek, nem láttad, hogy ez egy közönséges féler volt, bár a te kobakodat cseszte volna! Jancsikám lelkem, szedd össze a cserepeket, aztán... halló-hó János, merre vagy, hozz rögtön egy drótos tótot...! «

»Szedem, szedem, tiszteletes uram, de az üvegesek ez időben nem járnak!«

»Nem járnak, ez idő... nem jár... hm... akkor... sitty a tarisznyába! Punktum. Igyunk rája«

»Samukám, ne hagyd magadat zavartatni«, szólt a jegyző s letette a kiürített poharát.

»Az volt a vadászat! Na de hát ember kezében volt a puska, ugye Jancsikám, ejnye hát már megint üres az üveg, egyesével hozod be? eredj csak... «

«A szánkó gyorsan siklott tova, le a Molyvákra, s már a falu is feltűnt, midőn észreveszem, hogy hát amarébb az úttól egy fránya sas abriktol egy nyulat, legott tiszta volt előtte a helyzet, amely nyúlra másod íziglen lövék bizony cseszést kapott, s idáig bírta szusszal.

Éhes volt a sas, nagyokat falt a tetemből, közel bevárt, s én egy meisztersusszal megtanítottam, hogy máskor hogy nyúljon jogos zsákmányomhoz. Sitty be a tarisznyába... Sas is, nyúl is. Azért mégsem volt egészen közel a sas sem, mert ez is meg volt dermedve, mire felszedtem, brrr, micsoda hideg volt, majd levett a lábamról, csak úgy tántorogtam. »

»A szilvóris mián volt az«, szólt a tanító.

»Az eszed tokja, a szilvóris maga sem fagy meg, bármennyit is mutasson Celziusz, hát az embert nemde csak megifjíthattja, fölmelengetheti, tölts az ebugattát, sem mint itt piszkálsz! Mindenem a vadászat...«

»És az ivás kutya?«

»No hogy az egyszer már a szívem szerint is szavazol tanítóm... na de hát, no igen, mindenem a vadászat, meg az a kis pince alja, de az a pihenés, a mit hazaérve ama vadászatról élveztem, éltem egyik koronája volt. Igyunk rája«.

»És a dicső tarisznya egészségére« szólt a tanító.

»Sitty be a tarisznyába» rivalt rá Samu »így la!« S azzal pillanat alatt lekapja a fogasról az üvegdarabokkal megrakott tarisznyát, s azt a tanító fejére húzza, mire a megbomlott társaság a szerencsétlen tanító fején ütve a taktust a: «kék attila szorítja fejemet a rezes csákó» nótába kezd, s ártatlan mulatozását kivilágos virradatig folytatja.

Hogy hány megfagyott vadat lelt kedden és szerdán Samu és hogy e mulatás után hány vágás és karcolás volt a tanító fején, azt a kegyes olvasó fantáziájára bízom.

(*Zoológiai lapok*: 10. (1908) 15., p. 165-169.)